

DENOTACJA I KONOTACJA «RUSAŁKI» W WIERZENIACH SŁOWIAŃSKICH ORAZ W WYBRANYCH UTWORACH WSPÓŁCZESNEJ POLSKIEJ I ROSYJSKIEJ FANTASTYKI

Anna N. Wilk

Magister, Doktorant

Instytut Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego (POLSKA)

ul. Poczтовая 9, 53-313 Wrocław, e-mail: anna.n.wilk@gmail.com

UDC: [811.162.1+811.161.1] (398+81`37)

ABSTRACT

Wilk Anna N. Denotation and connotation of «rusalka» in Polish and Russian fantasy literature

For a long period of time in Polish and Russian languages, identical denotation and connotation have been provided for «rusalka», however, along with civilization progress its denotation has achieved a new semantic content in both countries. The «rusalka» term still exists in both language cultures but the extent of its occurrence has changed. Modernly this name is practically non-existing in colloquial language and can be found only in works, addressed to recipient of popular culture - in fantasy literature. In this article I have analyzed how many components of the original meaning of «rusalka» was maintained in its contemporary *linguistic picture*. In the performed studies, I applied the expert sources – Polish and Russian ethnographic works, etymological dictionaries and lexicons of Slavic folklore – and randomly chosen works of Polish and Russian authors of contemporary fantasy literature.

Key words: rusalka, connotation, denotation, polish fantasy literature, russian fantasy literature, slavic folklore, *linguistic picture of the world*

Вілк Анна Н. Денотація і конотація «русалки» в слов'янських повір'ях та у вибраних творах сучасної польської і російської фантастики

Впродовж довгого часу лексема «русалка» в польській та російській мовах мала ідентичні денотації та конотації, однак з розвитком цивілізації значення цієї лексеми зазнало змін в обох культурах, в результаті чого вона набула нового семантичного змісту. Термін «русалка» досі існує в обох мовних культурах, але змінилося функціональне поле його застосування. На сучасному етапі згадана назва майже не вживається в поточній мові і зустрічається загалом у творчості пересічних літераторів та в літературних творах з галузі фантастики. В поданому рефераті проводиться аналіз того, скільки залишилося в сучасному образі «русалки» елементів першого варіанту значення цього слова. У дослідженні використано наукові джерела: польські і російські етнографічні праці, етимологічні словники, лексикони слов'янського фольклору та вибрані методом суцільної вибірки твори сучасних польських та російських фантастів.

Ключові слова: русалка, конотація, денотація, польська література «fantasy», російська література «fantasy», слов'янський фольклор, мовна картина світу

WSTĘP

Słowo «rusalka» występuje w językowym obrazie świata Polaków oraz Rosjan jako nazwa istoty, wywodzącej się z dawnych wierzeń wschodniosłowiańskich – demona wodnego płci żeńskiej, zamieszkującego lasy, pola, okolice rzek oraz stawów [10, s. 177]. Przez długi okres «rusalka» posiadała w obydwu językach zbliżony zakres nazwy oraz treści, jednakże wraz z rozwojem cywilizacyjnym denotacja owego terminu uległa w obydwu językach zmianie i w konsekwencji przyporządkowano mu nowe treści semantyczne. Słowo «rusalka» wciąż występuje w obydwu kulturach, ale zmienił się zasięg jego występowania. Obecnie podana

nazwa praktycznie nie pojawia się w mowie potocznej i można ją odnaleźć głównie w twórczości adresowanej do odbiorców kultury masowej, w utworach literackich dziedziny fantastyki. Autorzy zaś, łącząc słowo «rusalka» z własnym, indywidualnym wyobrażeniem tego pojęcia, wpływają na wytworzenie wśród czytelników nowego językowego obrazu podanej nazwy. Punktem wyjścia w przeprowadzonej analizie językowego obrazu badanego słowa jest hipoteza, że denotacja i konotacja «rusalki» uległy uproszczeniu w języku polskiej kultury popularnej, a rozbudowaniu w języku rosyjskiej kultury popularnej. Polski uczestnik języka kultury popularnej zatracił bowiem kontakt z wierzeniami słowiańskimi i w większości przypadków nie zna tego pojęcia lub utożsamia je tylko z terminologią literacką. Metodologia przyjęta do badania wspomnianego zagadnienia wymaga sięgnięcia nie tylko do opracowań językoznawczych, ale także do materiałów etnograficznych i literaturoznawczych. W pierwszej części artykułu zostanie ustalony pierwotny zakres i treść nazwy «rusalka». W pracy wykorzystano źródła eksperckie: polskie i rosyjskie prace etnograficzne, słowniki etymologiczne oraz leksykony folkloru słowiańskiego. Następnie będzie przeanalizowany stopień przesunięcia znaczenia omawianego pojęcia na przykładzie utworów literatury popularnej. Teksty wybrano losowo z zakresu współczesnej polskiej i rosyjskiej fantastyki (opowiadania i powieści).

ETYMOLOGIA SŁOWA «RUSAŁKA» W JĘZYKU POLSKIM I ROSYJSKIM

Nazwa «rusalka» po raz pierwszy pojawiła się w XI wieku jako element językowego obrazu świata mieszkańców Rusi [7, s. 207]. Do języka polskiego omawiane słowo przeniknęło dopiero jako termin literacki [3, s. 469]. Badania nad pochodzeniem podanej nazwy oraz jej znaczenia we wschodniosłowiańskim językowym obrazie świata są wyjątkowo zróżnicowane i dość daleko odbiegające od siebie. Jednakże można wydzielić następujące trzy rodzaje teorii na temat rodowodu słowa «rusalka»:

1) Pogląd najbardziej rozpowszechniony wśród uczonych polskich (np. występuje u Bohdana Barańskiego, Jerzego Strzelczyka, Witolda Klingera) i mający także zwolenników wśród etnografów rosyjskich (np. u Dmitrija Zielenina), uznający, że wiara w rusalkę oraz jej nazwa powstały w wyniku naśladownictwa greckich i rzymskich tradycji oraz podań o nimfach. Podana hipoteza zakłada, że słowo «rusalka» powstało tak naprawdę dopiero w XVIII wieku. Wedle tej tezy omawiany wyraz jest jednym z derywatów starorzyskiego święta *rosalis*, obchodzonego na cześć bogini Karny [1, s. 95].

2) Uznawana przez większość badaczy rosyjskich teoria, jakoby słowo «rusalka» było powiązane z dawnym nazewnictwem i kultem określonych zbiorników wodnych. Zgodnie z tą tezą wyraz «rusalka» jest derywatem od rosyjskiego rzeczownika «русло (реки)» tłumaczonego na język polski jako «koryto (rzeki)». Dodatkowo etnograf rosyjski Iwan Sniegiriew wskazuje na powiązanie słowa «rusalka» z wierzeniami słowiańskimi, w których święte rzeki były nazywane «Рощ» i «Рыц» [16, s. 564].

3) Teoria, której jednym ze zwolenników jest Siergiej Sołowjew, głosi, że nazwa «rusalka» wywodzi się zarówno od koloru włosów podanych istot nadprzyrodzonych, jak i wiary w transformację magiczną przedwcześnie zmarłych kobiet i niemowląt płci żeńskiej; Wedle tej hipotezy, słowo «rusalka» jest derywatem od przymiotnika «русый», stosowanego nie tylko do opisanego ciemnych blond włosów, ale także do metaforycznego określenia ludzkiej duszy [22, s. 559]. Co do jednego wszyscy badacze są zgodni: znaczenie etymologiczne omawianego pojęcia jest zachowane w pierwotnej konotacji wyrazu.

PIERWOTNA DENOTACJA I KONOTACJA «RUSAŁKI»

«Rusalka» jest pojęciem fikcyjnym, nie odnoszącym się do żadnych przedmiotów rzeczywistości pozajęzykowej, zatem nie posiada desygnatów i wedle definicji słownikowej jej denotacja jest zerowa [8, s. 115 - 116]. Należy jednakże zwrócić uwagę na fakt, że oprócz przedmiotów rzeczywistości pozajęzykowej istnieją także przedmioty idealne, pomyślane lub wykreowane w wyobraźni, niemożliwe do ujęcia zmysłami. «Rusalka» zaś należy do elementów myślenia magicznego, języka folkloru słowiańskiego i literatury. Tadeusz Kotarbiński w swych rozważaniach poświęconych problemowi desygnatu, postuluje, aby przeciwstawić mu przedmiot rzeczywistości fikcyjnej, denominat [6, s. 94]. Podana terminologia będzie wykorzystana w dalszych badaniach denotacji i konotacji «rusalki».

Dokonana analiza wierszy słowiańskich pozwala zauważyć, że słowo «rusalka» służy do nazwania kilku rodzajów istot magicznych, które można podzielić na pięć zbiorów denominatów z odpowiadającymi im poniższymi kryterialnymi cechami semantycznymi (I strefa konotacyjna1):

I) Piękna dziewczyna. Cechy charakterystyczne: zamieszkuje lasy, pola oraz naturalne zbiorniki wodne; zielone bądź blond włosy; naga, ewentualnie ubrana w białą, niczym nie obwiązaną, koszulę [16, s. 566; 18, s. 549].

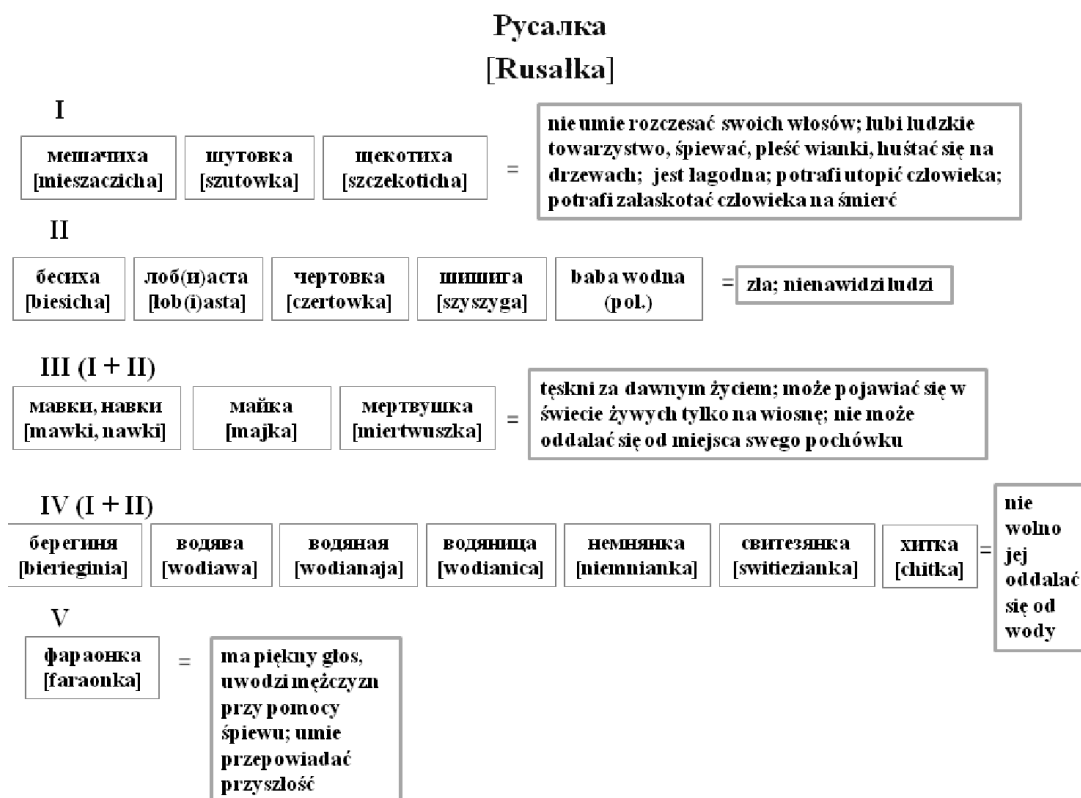
II) Stara i bardzo brzydka kobieta. Cechy charakterystyczne: garb na plecach, czarna sierść, piersi tak obwisłe, że potrafi założyć je sobie na plecy; naga lub ubrana w łachmany; w rękach trzyma kostur, pogrzbacz lub kijankę do prania [20, s. 337].

III) Dusza ludzka płci żeńskiej – samobójczyni, topielicy, dziewczyny, która zmarła przed zamążpójściem [16, s. 566; 18, s. 552], starej kobiety, która umarła w dramatycznych okolicznościach bądź w wyniku przepicia [1, s. 96], a także nieochrzczonych niemowląt [16, s. 564; 18, s. 552]. Cechy charakterystyczne: blada cera, wianek na głowie, uroczysty strój.

IV) Nimfa wodna; jest córką rzeki, jeziora lub bóstw wodnych [13, s. 98; 17, s. 555].

V) Istota płci żeńskiej posiadająca elementy zwierzęcej fizjonomii – gęsie łapy lub rybi ogon zamiast ludzkich nóg [14, s. 63].

Każdej z poszczególnych kryterialnych cech semantycznych danego zbioru denominatów można przyporządkować poszczególne etykiety denotacyjne2 i konotacje semantyczne (tzw. II strefa konotacyjna) (Zob. schemat 1.1.)3:

1 Badaczka Maria Brzozowska ugrupowała treści semantyczne odpowiadające znaczeniu danego znaku na III strefy konotacyjne – kryterialne cechy semantyczne, konotacje semantyczne i cechy o charakterze indywidualnym dla każdego użytkownika języka. Zob: [4, s. 265-278]

2 Termin «etykieta denotacyjna» podają za: [2, s. 103 – 120].

3 W schemacie 1.1. należy zwrócić uwagę na to, że pomimo rozłączności występującej między zbiorami I i II, istnieje możliwość włączenia ich etykiet denotacyjnych i treści semantycznej do zbiorów III i IV.

1.1. Etykiety denotacyjne i konotacje semantyczne «rusalki»

Podane zbiory zostaną wykorzystane do zbadania, ile z pierwotnego językowego obrazu «rusalki» wciąż jest obecne we współczesnym znaczeniu tego słowa.

«RUSALKA» W POLSKIEJ FANTASTYCE

Do analizy stopnia przesunięcia znaczenia «rusalki» we współczesnej polskiej fantastyce wybrano w sposób przypadkowy następujące utwory: *Ziarno prawdy* Andrzeja Sapkowskiego, *Podatek* Mileny Wójtowicz oraz *Zmorojewo* Jakuba Żulczyka.

Ziarno prawdy Andrzeja Sapkowskiego należy do cyklu historii o przygodach wiedźmina Geralta z Rivii i jest w nim opisane spotkanie głównego bohatera z istotą, której wygląd odpowiada uznawanym w świecie przedstawionym utworu kryterialnym cechom semantycznym «rusalki». Wspomniane stworzenie jest piękną dziewczyną o szczupłej budowie ciała, białej cerze oraz czarnych włosach i oczach [9, s. 112]. Ponadto mieszka w lesie i unika kontaktu z ludźmi [9, s. 134]. Wiedźmin uświadamia sobie swoją pomyłkę dopiero w momencie, kiedy dostrzega u młodej kobiety cechy sprzeczne z treściami semantycznymi przypisywanymi postaci «rusalki» – zdolność wywoływania złych snów oraz budzenie strachu u koni [9, s. 137].

Językowy obraz analizowanego słowa w opowiadaniu Sapkowskiego posiada elementy pierwotnego zakresu oraz treści nazwy «rusalka». W I strefie konotacyjnej badanego pojęcia dostrzegalne są cechy semantyczne charakterystyczne dla zbioru I («piękna dziewczyna zamieszkująca las»; «biały kolor ubrania») i zbioru III («blada cera»), zaś w II strefie konotacyjnej zauważalne są zbieżności ze zbiorem I («lubi śpiewać») i zbiorem V («ma piękny głos»). Odchylenie od pierwotnego językowego obrazu «rusalki» występuje w stworzonych przez autora dodatkowych kryterialnych cechach semantycznych i konotacjach semantycznych, kolidujących z pierwotną treścią semantyczną omawianego słowa. W skład denotacji podanej nazwy wchodzi bowiem istota o takich cechach charakterystycznych, jak: «czarne włosy i oczy», «strach przed ludźmi». Słowo «rusalka» w *Ziarnie prawdy* wywołuje także nową konotację semantyczną («jest postacią pozytywną»).

Wyraz «rusalka» zostaje użyty w powieści Mileny Wójtowicz pt. *Podatek* do nazwania głównej bohaterki, której przodek «zbałamucił pannę z bagien» [11, s. 20]. Postać Moniki stanowi odchylenie od uznawanego w świecie przedstawionym utworu językowego obrazu «rusalki». Treści semantyczne analizowanej nazwy bowiem obejmują w powieści bycie piękną dziewczyną, mieszkanie na bagnie, zamiłowanie do tańca [11, s. 47], zdolność rzucania uroków na ludzi [11, s. 27] oraz wykorzystanie wody do zmiany swej postaci zewnętrznej w dowolną inną [11, s. 92]. Główna bohaterka zaś żyje w mieście z dala od terenów naturalnych, boi się owadów i uwiłbia sprzątać [11, s. 21]. Monikę można jednakże nazwać «rusalką», ponieważ, pomijając kwestię mieszkania na bagnie, posiada ona pozostałe przypisywane w utworze kryterialne cechy semantyczne i konotacje semantyczne opisywanej istoty magicznej. Jeśli natomiast zestawimy językowy obraz «rusalki», istniejący w powieści, z pierwotnym zakresem i treścią omawianej nazwy, to okazuje się, że występuje między nimi dość mało zbieżności. W I strefie konotacyjnej analizowanego słowa dostrzegalny jest element ze zbioru I («piękna dziewczyna»), a w II strefie konotacyjnej występuje jedna cecha charakterystyczna dla zbioru I («lubi ludzkie towarzystwo»). Ponadto omawiane pojęcie posiada w utworze nową konotację semantyczną («jest postacią pozytywną»).

Jedną z postaci trzecioplanowych występujących w powieści Jakuba Żulczyka pt. *Zmorojewo*, jest Świtezianka, młoda kobieta nazwana jedną z etykiet denotacyjnych, której pole semantyczne mieści się w polu «rusalki». Analiza utworu pozwala wykazać, że autor wykorzystał podane słowo, aby odwołać się do treści semantycznych ballady Adama Mickiewicza (*Świtezianka*). Językowy obraz «rusalki» w *Zmorojewie* posiada zatem dwa rodzaje przesunięcia znaczenia – od pierwotnej denotacji i konotacji badanego pojęcia oraz od zakresu i treści nazwy stosowanej w dziele polskiego wieszczki narodowego. Postać Świtezianki w powieści Żulczyka zostaje obdarzona następującymi kryterialnymi cechami semantycznymi: «(...) zawinięta w stary przeciwdeszczowy płaszcz, z nogami w wysokich, przeznaczonych do łowienia ryb kaloszach - miała mokre włosy, a z jej ciała bez przerwy ściekała woda. Wyglądała, jakby właśnie wyszła spod prysznicy i zamiast użyć ręcznika, jedynie okutała się zasłoną» [12, s. 211]. W dalszej części utworu pojawiają się informacje, że kobieta ma bladą cerę [12, s. 234] i prawdopodobnie jest duchem [12, s. 233]. Opisywaną istotę łączy z językowym obrazem

«rusałki», utworzonym w balladzie Adama Mickiewicza, wspólna etykieta denotacyjna oraz dwie konotacje semantyczne («potrafi kontrolować jezioro»; «jest w związku z myśliwym» [12, s. 357]). Porównanie językowego obrazu bohaterki *Zmorojewa* z pierwotną denotacją i konotacją «rusałki» umożliwia stwierdzenie, że w I strefie konotacyjnej owego pojęcia występuje jedna cecha wspólna ze zbiorem I («piękna dziewczyna»), jeden element zbioru III («blada cera») oraz w II strefie konotacyjnej pojawia się jedna cecha charakterystyczna dla zbioru I («jest łagodna»). Badane pojęcie posiada w powieści nową kategoriałną cechę semantyczną («jest postacią ze *Świtezianki* Adama Mickiewicza») oraz dwie nowe konotacje semantyczne («jest postacią pozytywną»; «jest nieśmiała»).

«RUSAŁKA» W ROSYJSKIEJ FANTASTYCE

Do analizy stopnia przesunięcia znaczenia słowa «rusałka» we współczesnej rosyjskiej fantastyce zostały wybrane w sposób przypadkowy następujące utwory: *Петрушка или полынь?* Jewgienii Chal, *Русалка на ветвях сидит. Осколки легенды* Wiktora Toczinowa oraz *Шишига* Wiesły Pawłowej.

W opowiadaniu Jewgienii Chal *Петрушка или полынь?* zostaje przedstawiony los Nataszy, ofiary istoty nazywanej w utworze «rusałką». Uznawany w świecie przedstawionym opowiadania językowy obraz «rusałki» zawiera pierwotne kategoriałne cechy semantyczne zbioru I («piękna dziewczyna zamieszkująca naturalne zbiorniki wodne»; «naga»), zbioru III («blada cera») i zbioru V («rybi ogon zamiast ludzkich nóg») oraz konotacje semantyczne zbioru I («lubi śpiewać»; «potrafi utopić człowieka»), zbioru II («nienawidzi ludzi»), zbioru III («tęskni za dawnym życiem»), zbioru IV («nie wolno jej oddalać się od wody») i zbioru V («ma piękny głos»). Rusałka w utworze pisarki rosyjskiej to duch topielicy, przebywający w okolicach rzek, jezior lub morza i potrafiący podczas każdej pełni księżyca przemieniać swe nogi w rybi ogon [24, s. 45]. W opowiadaniu pojawia się jedna nowa konotacja semantyczna («jest postacią negatywną»).

Русалка на ветвях сидит. Осколки легенды Wiktora Toczinowa to mroczna historia miłosna, rozgrywająca się w 1912 i 1937 roku oraz w latach współczesnych. Motywem głównym opowiadania są kontakty ludzi ze stworzeniem nadprzyrodzonym nazywanym «rusałką». W utworze pojawiają się także trzy inne etykiety denotacyjne, będące w stosunku właczności ze słowem «rusałka» - «лобаста», «мавка» i «фараонка». Zakres znaczenia nazwy «rusałka» w opowiadaniu Toczinowa obejmuje pierwotne kategoriałne cechy semantyczne zbioru I («piękna dziewczyna zamieszkująca lasy», «naturalne zbiorniki wodne»; «blond włosy»; «naga»), zbioru II («stara i bardzo brzydka kobieta»; «naga») i zbioru V («rybi ogon zamiast ludzkich nóg») oraz konotacje semantyczne zbioru I («lubi ludzkie towarzystwo», «pleść wianki, huścić się na drzewach»; «potrafi utopić człowieka»), zbioru II («zła»), zbioru IV («nie wolno jej oddalać się od wody»). Autor obdarza wspomnianą istotę magiczną umiejętnością zmiany swej postaci zewnętrznej w dowolną inną. Przedstawiony w utworze językowy obraz «rusałki» stanowi połączenie pierwotnych zbiorów denominatów i stref konotacyjnych omawianego pojęcia. Analizowana nazwa w opowiadaniu posiada dwie nowe konotacje semantyczne («jest postacią negatywną»; «je ludzkie mięso»).

Шишига, etykieta denotacyjna mieszcząca się w polu semantycznym «rusałki», zostaje wykorzystana w utworze Wiesły Pawłowej nie tylko jako tytuł, ale także do nazwania wiedźmy, mieszkającej niedaleko jeziora. Analizując wspomniane opowiadanie należy pamiętać, że w języku rosyjskim omawiane słowo jest także w stosunku właczności z nazwą «черт» (czort), tłumaczoną na język polski jako «diabeł» [20, s. 391]. W utworze Pawłowej można zaobserwować próbę wywołania konotacji charakterystycznych dla obydwu istot magicznych. «Шишига» stworzona przez pisarkę rosyjską posiada zarówno w I strefie konotacyjnej, jak i w II, elementy ze zbioru II («stara i bardzo brzydka kobieta»; «zła»; «nienawidzi ludzi»). Omawiane pojęcie posiada natomiast konotacje semantyczne nie występujące w pierwotnym językowym obrazie «rusałki», ale typowe dla słowa «черт» («jest postacią negatywną»; «praktykuje czarną magię»).

WNIOSKI

Powyższa wstępna analiza denotacji i konotacji «rusalki» w wierzeniach słowiańskich oraz we współczesnej polskiej i rosyjskiej fantastyce ukazuje, jak w językowym obrazie świata Polaków i Rosjan doszło do przesunięcia znaczenia omawianej nazwy.

We wszystkich wybranych losowo tekstach polskiej fantastyki występuje utożsamianie słowa «rusalka» z treściami semantycznymi przypisanymi zbiorowi I oraz obdarzanie go następującą konotacją semantyczną: «jest postacią pozytywną». Kryterialne cechy semantyczne zbioru III pojawiają się w dwóch utworach autorów polskich. Elementy charakterystyczne dla zbioru II i zbioru IV nie występują w żadnej ze stref konotacyjnych badanych tekstów. Można zatem zaryzykować stwierdzenie, że językowy obraz «rusalki», występujący w języku polskiej kultury popularnej, obejmuje wyłącznie postać młodej i pięknej dziewczyny o bladej cerze, która wykazuje się łagodnością oraz chęcią niesienia pomocy ludziom. Natomiast «rusalki» pojawiające się w wybranych przypadkowo utworach rosyjskich pisarzy fantastyki zawierają elementy charakterystyczne dla zbioru II. W podanych tekstach można zauważyć próbę dialogu z pierwotnym znaczeniem omawianego pojęcia – Jewgienia Chal i Wiktor Toczinow starają się przekształcić pierwotne treści semantyczne «rusalki» w jedną konotację, podporządkowaną tylko jednemu denominatowi, zaś Wiesta Pawłowa próbuje zastosować wszystkie znaczenia analizowanej etykiety denotacyjnej (шишига). Z obserwacji poczynionych na wybranych utworach rosyjskich twórców, można wysnuć wniosek, że w rosyjskiej fantastyce językowy obraz «rusalki» obejmuje postać negatywnie nastawioną do ludzi.

LITERATURA

1. Baranowski B. W kręgu upiórów i wilkołaków/ Bohdan Baranowski – Łódź: Wydawnictwo Łódzkie, 1981. – 324 s.
2. Bartmiński J. Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata/ Jerzy Bartmiński.// Językowy obraz świata / [pod red. J. Bartmińskiego]. – Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, 1999. – S. 103–121.
3. Brückner A. Rusalki/ Aleksander Brückner.// Słownik etymologiczny języka polskiego. – Warszawa: Wiedza powszechna, 1970. – 805 s.
4. Brzozowska M. Etymologia a konotacja wybranych nazw kamieni/ Maria Brzozowska.// Etnolingwistyka. Problemy języka i kultury – Lublin: Wydawnictwo UMCS 2000. – № 12. – S. 265–278.
5. Grzegorzczkowska R., Pojęcie językowego obrazu świata/ Renata Grzegorzczkowska.// Językowy obraz świata / [pod red. J. Bartmińskiego]. – Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, 1999. – S. 39–47.
6. Kotarbiński T. Spór o desygnat/ Tadeusz Kotarbiński.// Semiotyka polska 1894 –1969 [pod red. J. Pelca]. – Warszawa: PWN, 1971 – S. 91–96.
7. Rusalki/ Wielka encyklopedia powszechna PWN / [pod red. B. Stachonia]. – Warszawa: PWN, 1967. – t. 10. – 207 s.
8. Saloni Z. Desygnat/ Zygmunt Saloni.// Encyklopedia językoznawstwa ogólnego / [pod red. K. Polańskiego]. – Wrocław, Warszawa, Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1999. – S. 115–116.
9. Sapkowski A. Ziarno prawdy/ Sapkowski A.// Wiedźmin/ Andrzej Sapkowski – Warszawa: Agencja „REPORTER”, 1990. – S. 107–146.
10. Strzelczyk J. Mity, podania i wierzenia dawnych Słowian / Jerzy Strzelczyk. – Poznań: REBIS sp. z o.o., 2007. – 264 s.
11. Wójtowicz M. Podatek / Milena Wójtowicz. – Lublin: Fabryka słów, 2005. – 331 s.
12. Żulczyk J. Zmorojowo/ Jakub Żulczyk. – Warszawa: Nasza księgarnia, 2011. – 496 s.
13. Афанасьев А. Поэтическое воззрения славян на природу: Опыт сравнительного изучения славянских преданий и верований в связи с мифическими сказаниями других родственных народов./ Александр Афанасьев. – М.: Академический Проект, 2013. – т. II – 364 с.
14. Афанасьев А. Поэтическое воззрения славян на природу: Опыт сравнительного изучения славянских преданий и верований в связи с мифическими сказаниями

- других родственных народов/ Александр Афанасьев. – М.: Академический Проект, 2013. – т. III – 362 с.
15. Даль В. Русалка/ Даль В. //Поверья, суеверия и предрассудки русского народа/ Владимир Даль. – М.: Издательство «ДИЛ», 2011. – С. 546–548.
  16. Забылин М. Сетник/ Даль В. //Поверья, суеверия и предрассудки русского народа. /Михаил Забылин. – М.: Издательство «ДИЛ», 2011. – С. 562–568.
  17. Зеленин Д. Русалки/ Даль В. //Поверья, суеверия и предрассудки русского народа./ Дмитрий Зеленин. – М.: Издательство «ДИЛ», 2011. – С. 554–558.
  18. Максимов С. Русалки/ Даль В.//Поверья, суеверия и предрассудки русского народа. /Сергей Максимов. – М.: Издательство «ДИЛ», 2011. – С. 549–553.
  19. Павлова В. Шишига// Тьма /Веста Павлова. – 2009. – № 10. – С. 89–94.
  20. Славянская мифология. Энциклопедический словарь/ [сост. В. Иванов, В. Топоров]. – М.: Эллис Лак, 1995. – 416 с.
  21. Словарь славянской мифологии/ [сост. И. А. Мудрова]. – Москва: Центрполиграф, 2010. – 238 с.
  22. Соловьев С. О Русальной неделе/ Даль В.// Поверья, суеверия и предрассудки русского народа./ Сергей Соловьев. – М.: Издательство «ДИЛ», 2011. – С. 559–561.
  23. Точинов В. Русалка на ветвях сидит. Осколки легенды //Когти неба. [сост. М. Звездецкая]. – Санкт – Петербург: Издательский Дом «Азбука - классика» , 2008. – С. 266–297
  24. Халь Е. Петрушка или полынь?//Тьма/ Евгения Халь. – 2007.– № 4 (5). – С. 44–45.
  25. Ајдачић Д., Називи водених демона у пољској романтичарској књижевности XIX века // Славистичка истраживања / Дејан Ајдачић. – Београд: Филип Вишњић, 2007. – С. 160–171.